

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Αυτοβιογραφία

Με τον όρο «αυτοβιογραφία» χαρακτηρίζουμε συνήθως ένα συνεχές αφηγηματικό κείμενο, στο οποίο ένας άνθρωπος γράφει ο ίδιος την ιστορία της ζωής του (ή ενός μέρους της). Η αυτοβιογραφία πρέπει να διακρίνεται απ' τα «απομνημονεύματα», όπου πάνω απ' όλα δίνεται έμφαση στη συμμετοχή αυτού που γράφει σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα της εποχής του (π.χ. τα απομνημονεύματα των πολεμιστών του 1821, εκτός του ότι δεν είναι πάντα γραμμένα από τους ίδιους, δεν αναφέρονται τόσο στη ζωή των ηρώων αυτών όσο στη συμμετοχή τους στον Αγώνα για την ανεξαρτησία). Επίσης, με την αυτοβιογραφία συγγενεύει και το «ημερολόγιο», με τη διαφορά ότι το τελευταίο είναι ένα κείμενο χωρίς ιδιαίτερη συνοχή, που συνήθως γράφεται με μικρή ή μηδαμινή χρονική απόσταση από τα συμβάντα που καταγράφει. Η αυτοβιογραφία, αντίθετα, στις περισσότερες περιπτώσεις γράφεται σε χρόνο αρκετά μεταγενέστερο από τα όσα εξιστορεί. Έχει λογοτεχνικό χαρακτήρα.

Δημοτική ποίηση-Δημοτικά τραγούδια

Η ποίηση γενικά διακρίνεται σε προσωπική και απρόσωπη. Στην προσωπική ποίηση ανήκουν όλα τα ποιητικά κείμενα που έχουν γραφεί από γνωστούς ποιητές (π.χ. Κάλβος, Σολωμός, Παλαμάς, Καβάφης, Σικελιανός, Σεφέρης, Ελύτης κ.ά.). Στη λεγόμενη απρόσωπη ποίηση ανήκουν όλα τα ποιητικά κείμενα για τα οποία δεχόμαστε καταρχήν ότι δημιουργός τους είναι ο λαός. Τα ποιητικά κείμενα αυτής της κατηγορίας, που ο αρχικός τους δημιουργός παραμένει άγνωστος και ανώνυμος και τα αποδίδουμε στη λαϊκή ποιητική δημιουργία, τα ονομάζουμε γενικά **δημοτικά τραγούδια**. Πίσω από κάθε δημοτικό τραγούδι κρύβεται πάντοτε ένας δημιουργός που, όμως, δεν είχε τη φιλοδοξία της ατομικής προβολής και γι' αυτό παρέμεινε άγνωστος και ανώνυμος. Η ποιητική δημιουργία του ενός, του άγνωστου και ανώνυμου, επειδή σε μια ορισμένη στιγμή εκφράζει και απηχεί την ψυχική κατάσταση και τα συναισθήματα μιας ευρύτερης ομάδας ή γενικότερα του λαού, γίνεται κτήμα και αγκαλιάζεται από πολλούς. Έτσι, το ποίημα από τον αρχικό και ανώνυμο δημιουργό, περνάει σταδιακά με τη λεγόμενη προφορική παράδοση (=από στόμα σε στόμα) στην ολότητα και υφίσταται μια συνεχή επεξεργασία. Ο αποδέκτης, δηλαδή, λαός αφαιρεί (ή και προσθέτει) οτιδήποτε δεν ταιριάζει στη δική του ψυχροσύνθεση και στη δική του εκφραστική. Ένα δημοτικό τραγούδι (π.χ. ένα μοιρολόι ή ένα κλέφτικο) είναι δυνατό να μας έχει παραδοθεί σε διάφορες μορφές. Έτσι, πολλά δημοτικά τραγούδια μπορεί να έχουν το ίδιο θέμα ή να αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο αλλά να παρουσιάζονται με διαφορετικές μορφές. Αυτές τις διαφορετικές μορφές τις ονομάζουμε παραλλαγές.

Διήγημα

Μαζί με τη νουβέλα και το μυθιστόρημα, **το διήγημα** είναι ένα από τα τρία βασικά είδη της αφηγηματικής πεζογραφίας. Οι ρίζες του χάνονται στη λογοτεχνία της αρχαιότητας· με τη μορφή όμως που το γνωρίζουμε σήμερα, εμφανίστηκε στη δυτική λογοτεχνία στις αρχές του 19ου αιώνα και, κυρίως, από το 1830 και μετά. Το πρώτο χαρακτηριστικό ενός διηγήματος είναι **η συντομία** του. Η έκταση του, βέβαια, δεν είναι επακριβώς καθορισμένη και μπορεί να ποικίλλει αλλά σε γενικές γραμμές έχουμε να κάνουμε με **μία σύντομη αφήγηση**. Αυτή η συντομία οδηγεί στο δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό του διηγήματος, που είναι ένας **συνδυασμός λιτότητας και πυκνότητας, τόσο στη γλώσσα όσο και στο περιεχόμενο**. Συγκεκριμένα, ο μύθος, η ιστορία δηλαδή που αφηγείται ένα διήγημα, επικεντρώνεται συνήθως γύρω από **ένα βασικό γεγονός, με έναν κεντρικό ήρωα**. Μ' άλλα λόγια, κάθε διήγημα αποτυπώνει ένα επεισόδιο από τη ζωή του πρωταγωνιστή, το οποίο όμως αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό για τη ζωή και τη μοίρα του και γι' αυτό αξίζει να προσεχθεί ιδιαίτερα.

Εστίαση

Με τον όρο **εστίαση** αναφερόμαστε στην **απόσταση που παίρνει ο αφηγητής από τα πρόσωπα τις αφήγησης**. Ο Genette (γνωστός Γάλλος κριτικός λογοτεχνίας και κορυφαίος της αφηγηματολογίας) προτείνει τους ακόλουθους **τρεις τύπους εστίασης της τριτοπρόσωπης αφήγησης**:

1. Αφήγηση χωρίς εστίαση (μηδενική εστίαση): Ο αφηγητής γνωρίζει περισσότερα από τα πρόσωπα. Αντιστοιχεί στην αφήγηση με **παντογνώστη αφηγητή**.

2. Αφήγηση με εσωτερική εστίαση: Η αφήγηση «**παρακολουθεί**» **ένα από τα πρόσωπα ή ο αφηγητής ξέρει τόσα όσα και το πρόσωπο από τη σκοπιά του οποίου αφηγείται**.

3. Αφήγηση με εξωτερική εστίαση: **Ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα**. Στην περίπτωση αυτή **ο ήρωας δρα, χωρίς ο αναγνώστης να μπορεί να μάθει τις σκέψεις του** (π.χ. στα αστυνομικά μυθιστορήματα). Η εστίαση δεν παραμένει αναγκαστικά σταθερή σε όλη τη διάρκεια μιας αφήγησης.

Ημερολόγιο

Με τον όρο «**ημερολόγιο**» εννοούμε τη **συστηματική καταγραφή από ένα άτομο των πιο σημαντικών γεγονότων της προσωπικής του ζωής, καθώς και της δημόσιας ζωής της εποχής του**. Πρόκειται για μια συνήθεια που οι αρχές της χάνονται στα βάθη των αιώνων. Το ημερολόγιο είναι **κείμενο με προσωπικό χαρακτήρα**. Κατά κανόνα, δηλαδή, δε γράφεται για να δημοσιευθεί ή για να διαβαστεί από άλλους πλην του ίδιου του συγγραφέα του. Γι' αυτό και **χαρακτηρίζεται από ελλειπτική ή και συνθηματική πολλές φορές γραφή**, ενώ **περιέχει σχόλια, παρατηρήσεις, κρίσεις, σκέψεις** και, γενικά, μια προσωπική και υποκειμενική καταγραφή όλων όσων απασχολούν το άτομο που κρατά το ημερολόγιο. Τα **ημερολόγια διάσημων ανθρώπων** της τέχνης, των γραμμάτων ή της επιστήμης, καθώς και των δημοσίων προσώπων γενικά, προσενούν το ενδιαφέρον του κοινού και πολλές φορές δημοσιεύονται μετά από την απαραίτητη επεξεργασία. Τέτοιου είδους κείμενα προσφέρουν συχνά πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για τα ίδια τα άτομα αλλά και για την εποχή τους.

Κυριολεξία

Όρος που δηλώνει την αρχική (κύρια) σημασία των λέξεων. «Κάθε λέξη γεννιέται με μια μονάχα σημασία, την αρχική (την κύρια) σημασία της. Με τον καιρό, όμως, με το άνοιγμα στον χρόνο και στον χώρο και με τη χρήση της, η αρχική αυτή σημασία μεταχρωματίζεται, αποκτά δηλαδή διάφορες σημασιολογικές αποχρώσεις, χωρίς ωστόσο να απολέσει τον αρχικό της σημασιολογικό πυρήνα. Η λέξη φύλλο, π.χ., χρησιμοποιήθηκε στην αρχή για να δηλώσει το γνωστό μέρος του φυτού (το φύλλο του δέντρου, τα φύλλα της μηλιάς). Σιγά-σιγά, όμως, απέκτησε και άλλες παραπλήσιες σημασίες, γιατί συνδέθηκε με πράγματα / αντικείμενα τα οποία είχαν κάποιο κοινό γνώρισμα με τα φύλλα των δέντρων».

Μυθιστόρημα

Το μυθιστόρημα είναι ένα απ' τα τρία βασικά είδη του πεζού έντεχνου λόγου. Τα άλλα δύο είδη είναι το διήγημα και η νουβέλα. Και τα τρία αυτά είδη ανήκουν στο ευρύτερο γένος της αφηγηματικής πεζογραφίας. Το κοινό δηλαδή γνώρισμα που τα κάνει να συγγενεύουν είναι ότι και τα τρία αυτά είδη περιέχουν το στοιχείο της αφήγησης. Το μυθιστόρημα κανονικά είναι **μια εκτεταμένη (πολυσέλιδη) αφήγηση.** Η νουβέλα είναι πάντοτε εκτενέστερη από το διήγημα αλλά συντομότερη από ένα μυθιστόρημα. Τα πιο σημαντικά **χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος** είναι: α) **Ο μύθος**, το αφηγημένο δηλαδή υλικό, στα μυθιστορήματα είναι **εκτεταμένος, και πολύπλοκος**. β) **τα γεγονότα** και τα περιστατικά που συνθέτουν και συγκροτούν το αφηγηματικό υλικό, **σπάνια (ή σχεδόν ποτέ) παρουσιάζονται με σειρά χρονική-εξελικτική.** γ) τα μυθιστορήματα κανονικά είναι πολυπρόσωπα. Η **ύπαρξη πολλών προσώπων** δημιουργεί πλουσιότερες, συχνότερες και **εντονότερες καταστάσεις συγκρούσεων.** δ) ο μύθος κανονικά αναπτύσσεται και εξελίσσεται σε **πολλά επίπεδα χώρου και χρόνου.**

Μύθος

Το πρωτογενές υλικό στο οποίο βασίζεται μια αφήγηση. Είναι το περιεχόμενο, η ιστορία, η υπόθεση που περιέχεται σ' ένα λογοτεχνικό κείμενο. Για ένα αφηγηματικό κείμενο (πεζό ή ποιητικό), μύθος είναι το περιεχόμενο, το αφηγημένο υλικό. Παράδειγμα: Στην Οδύσσεια του Ομήρου, όλες οι περιπέτειες του Οδυσσέα μέχρι να φτάσει στην Ιθάκη συνιστούν την υπόθεση (τον μύθο) αυτού του έπους. Ο μύθος περιέχει τη συνολική αφηγημένη δράση: επεισόδια, γεγονότα, περιστατικά, συγκρούσεις μεταξύ των προσώπων κλπ. **Ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται και οργανώνονται τα περιστατικά του μύθου, ταυτίζονται με την πλοκή του μύθου**

Παραμύθι

Το παραμύθι είναι φανταστική αφήγηση που κινείται στον κόσμο του υπερφυσικού, του μαγικού και έχει κύριο σκοπό την ευχαρίστηση των ακροατών.

Ανήκει στη **λαϊκή λογοτεχνία** και αποτελεί μέρος της προφορικής παράδοσης. Στη **γραφτή του μορφή, το παραμύθι, είναι συνήθως μια αφήγηση σε πεζό λόγο** σχετικά με την ευτυχία και τις κακοτυχίες του ήρωα ή της ηρωίδας που, αφού ζήσουν ποικίλες περιπέτειες, **σε ακαθόριστο χώρο και χρόνο** και στα όρια του υπερφυσικού, εν τέλει «ζουν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα». Τα παραμύθια διακρίνονται από τους μύθους, οι οποίοι είναι φανταστικές διηγήσεις με αλληγορική σημασία και έχουν ηθικοδιδακτικό σκοπό (γλωσσάριο λογοτεχνικών όρων-Κύπρος)

Προοικονομία

Είναι ένας τρόπος να «προειδοποιείται» ο αναγνώστης / θεατής για μελλοντικές σκηνές και γεγονότα που θα ακολουθήσουν στη διαρκή ροή μιας αφήγησης.

Έτσι προετοιμάζεται κατάλληλα για κάτι που πρόκειται να συμβεί ή να ακολουθήσει στη μελλοντική πορεία και εξέλιξη του μύθου.

Ρεαλισμός

Η πεποίθηση ότι η λογοτεχνία και, γενικά, η τέχνη έχει τη δυνατότητα και πρέπει να προσπαθεί να αντανakλά την πραγματικότητα απαντάται ήδη από την αρχαιότητα, στα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Μ' αυτή την έννοια, ο ρεαλισμός, η προσπάθεια δηλαδή για μια όσο το δυνατόν πιο πιστή και αντικειμενική απόδοση του εξω-κειμενικού κόσμου, υπήρχε ανέκαθεν στη λογοτεχνία ή, τουλάχιστον, σε ένα πολύ μεγάλο μέρος της. Με το ρεαλισμό, η λογοτεχνία θέτει πλέον ως πρώτο στόχο της την πιστή απόδοση της πραγματικότητας, όπως βέβαια την αντιλαμβάνεται και τη βιώνει ο δημιουργός. Οι ρεαλιστές πεζογράφοι καλλιεργούν, κυρίως, το είδος του μυθιστορήματος και θεωρητικά επιδιώκουν την αντικειμενικότητα· αλλά όπως είναι φυσικό, όσο και αν αποφεύγουν τις συναισθηματικές εξάρσεις, τις κρίσεις και τις προσωπικές ερμηνείες, τα όσα γράφουν επηρεάζονται έστω και έμμεσα από τις πεποιθήσεις τους. Για το ρεαλιστικό μυθιστόρημα, θετικά στοιχεία θεωρούνται η αληθοφάνεια και η πειστικότητα.

Σάτιρα

Σάτιρα μπορούμε να ονομάσουμε την τέχνη τού να μειώνεις ή να υποβιβάζεις ένα θέμα, γελοιοποιώντας το και κάνοντας το κοινό να το περιφρονήσει, να διασκεδάσει, να θυμώσει ή να αγανακτήσει μαζί του. Διαφέρει από το κωμικό, καθώς αυτό προκαλεί το γέλιο κυρίως ως αυτοσκοπό, ενώ η σάτιρα καυτηριάζει, δηλαδή χρησιμοποιεί το γέλιο ως όπλο για να χτυπήσει έναν στόχο που βρίσκεται εκτός έργου. Ο στόχος αυτός μπορεί να είναι ένα άτομο (στην «προσωπική σάτιρα») ή ένας ανθρώπινος τύπος, μια κοινωνική τάξη, ένας θεσμός, ένα έθνος ή ακόμη και ολόκληρο το ανθρώπινο γένος. Η σάτιρα είναι ένα είδος διαμαρτυρίας.

Σχήματα λόγου(ρητορικά σχήματα)

Τα σχήματα λόγου είναι εκφραστικοί τρόποι που αποκλίνουν από τους συμβατικούς(κοινά αποδεκτούς) κανόνες της χρήσης του λόγου. Δεν πρόκειται για συντακτικά λάθη (σολοικισμούς), αλλά για συγκεκριμένες εκφραστικές επιλογές που εξυπηρετούν νοηματικές ή αισθητικές επιδιώξεις. Τα σχήματα λόγου σχετίζονται με: α) τη γραμματική συμφωνία των λέξεων· β) τη θέση των λέξεων στην πρόταση· γ) τη σημασία των λέξεων· δ) την πληρότητα του λόγου.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΛΟΓΟΥ:

1. Σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων: Ανακόλουθο, πρόληψη, υπαλλαγή κλπ.

2. Σχετικά με τη θέση των λέξεων στην πρόταση: Ασύνδετο, πολυσύνδετο, κύκλος, ομοιοτέλεuto, παρήχηση, παρονομασία, πρωθύστερο, υπερβατό, χιαστό κλπ.

3. Σχετικά με τη σημασία των λέξεων: Αλληγορία, ειρωνεία, λιτότητα, ευφημισμός, μεταφορά, μετωνυμία, παρομοίωση, προσωποποίηση, συνεκδοχή, υπερβολή κλπ.
4. Σχετικά με την πληρότητα του λόγου: Λιτότητα, πλεονασμός κλπ.